

اسماعیل آق‌میان

آموزش مدرسه‌ای نماز

پرتال جامع علوم انسانی
مجله علمی و مطالعات فرهنگی

در نظر گرفته شود. طراحی یک برنامه آموزشی برای اقامه نماز نوجوانان مستلزم توجه به نکات لازم و ضروری زیر است:

توجه به مطلوب‌ترین زمان برای آموزش نماز

از دیدگاه روان‌شناسی نماز یک رفتار مثبت تلقی می‌شود. به همین جهت می‌توان آن را هم به صورت مستقیم و هم به

نماز به کودکان و نوجوانان در مدرسه توجه خاصی صورت پذیرد. آموزش نماز در مدرسه باید آموزشی مبتنی بر اصول علمی و متکی بر مبانی اسلامی باشد و به وسیله مربیان آگاه و آشنا با موضوع رشد (بخصوص رشد دینی) نوجوانان اجرا گردد. از این رو لازم است برنامه‌ای مدون جهت آموزش منسجم نماز برای دانش‌آموزان طراحی گردد که در آن ویژگی‌های خاص رشد کودکان و نوجوانان

نقش مدرسه در پرورش دینی و باروری روحیه اقامه نماز در دانش‌آموز بر کسی پوشیده نیست. هرچند که متخصصین فن تعلیم و تربیت اسلامی معتقدند که ارائه الگوی خواندن نماز اولین بار در منزل آن هم از طرق والدین به فرزند ارائه می‌شود، اما با ورود کودک به مدرسه و تقارن حساس‌ترین زمان رشد و شکل‌گیری باورهای دینی او با زمان تحصیل، ایجاب می‌کند تا نسبت به آموزش

صورت غیرمستقیم آموزش داد. معمولاً آموزش غیرمستقیم نماز به وسیله همانندسازی از همان دوران کودکی توسط والدین در منزل صورت می‌گیرد. اکثر کودکان با مشاهده این رفتار (اقامه نماز) از سوی والدین، سعی در تقلید آن می‌کنند که این در واقع همان آموزش غیرمستقیم نماز است. بنابراین بهتر است که والدین نماز را در حضور فرزندان خود اقامه کنند تا مورد توجه آنان قرار گرفته، این عمل را در حافظه رفتاری خود نگهداری نمایند.

همچنین به نظر می‌رسد بهترین زمان برای آموزش نماز به صورت مستقیم (و مدرسه‌ای) از پنجم ابتدایی (۱۱ سالگی) تا سوم راهنمایی (۱۴ سالگی) است، زیرا:

۱- این دوره (بخصوص ۱۱ سالگی) بهترین زمان برای ایجاد عاداتهای مطلوب است.

۲- اجرای برنامه‌های تشویقی در مدرسه در این سنین بر روی دانش‌آموزان اثر بیشتری دارد.

۳- این سن ابتدای ورود نوجوان به سن تکلیف است.

۲- توجه به روان‌شناسی تربیتی کودکان و نوجوانان در آموزش نماز

شناخت ویژگیهای کودکان و نوجوانان، اولین قدم برای تدوین یک برنامه آموزشی صحیح جهت «ایجاد، تقویت و تثبیت رفتار موردنظر می‌باشد». دوره نوجوانی دوره‌ای است که می‌باید در آن به حس استقلال‌طلبی، مسئولیت‌پذیری، آزادی و ... نوجوان، توجه ویژه مبذول گردد، زیرا تنها از این طریق است که می‌توان به فرآیند اجتماعی شدن کودکان و نوجوانان کمک نمود. با توجه به ضرورت آموزش احکام دینی و فرآیند اجتماعی شدن، به نظر می‌رسد، «عمده‌ترین فریضه مذهبی که در فرآیند اجتماعی شدن، افکار، نگرش و رفتارهای مذهبی کودکان و نوجوانان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نماز است». لذا در صورتی که برنامه تدوین شده حس استقلال‌طلبی، مسئولیت‌پذیری، آزادی و ...

را مورد توجه قرار ندهد، نمی‌تواند به نتایج خود دست یابد. به عبارت دیگر لازم است در برنامه‌ریزی برای آموزش اقامه نماز به سه نیاز و یک مسئله مهم زیر که برای نوجوانان ایرانی حائز اهمیت می‌باشد، توجه کرد:

۱- نیاز به درک ضرورت قبول مسئولیت

۲- نیاز به راهنمایی و رهبری سالم دینی و تشخیص حقایق از موهومات.

۳- مسئله دین و اخلاق.

همچنین محور اصلی تدوین برنامه آموزش نماز بر روی یک سیستم انگیزشی - تشویقی مناسب که مبتنی بر نظام تقویت رفتار (reinforcement) است بنا شده باشد. زیرا از طریق تقویت مثبت و متناوب رفتار است که می‌توان رفتارهای مطلوب را در کودکان و نوجوانان ایجاد و نگهداری کرد.

تدوین برنامه آموزش نماز

با توجه به شرایط موجود جامعه اسلامی ایران و فشارهای فرهنگی دشمنان اسلام، ضرورت احیای اقامه نماز، آن هم به صورت ریشه‌ای و آموزش مدرسه‌ای به عنوان یک مصونیت در برابر فرهنگ فساد، بیش از گذشته احساس می‌شود. به همین دلیل لازم است تا دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، شیوه‌های صحیح و گوناگونی را برای آموزش احکام اسلامی بخصوص نماز بررسی و ابداع نمایند. به همین منظور برنامه‌ای تحت عنوان «طرح آموزش نماز برای نوجوانان ۱۴ - ۱۰ ساله» تنظیم گردیده که در چهار قسمت به توضیح آن پرداخته می‌شود.

الف) تدوین یک برنامه آموزش نماز برای آموزش و پیگیری اقامه نماز توسط اولیا و مربیان

هدف:

- پرورش شخصیت سالم مذهبی در نوجوانان

- ایجاد، تقویت و تثبیت روحیه اقامه نماز در دانش‌آموزان سنین ۱۴ - ۱۰ ساله
شیوه:

- اجرای چند برنامه تقویت (رفتار) reinforcement با استفاده از نظریه شرطی شدن عامل.

سطوح آموزش:

به منظور تمرکز بیشتر بر روی مراحل مختلف اجرایی، برنامه آموزشی در سه سطح (۱، ۲، ۳) به طور مجزا مورد توجه قرار می‌گیرد:

۱- سطوح اول

هدف:

زمینه‌سازی برای ایجاد و تقویت روحیه اقامه نماز در دانش‌آموز.

شیوه

- کاربرد هنر در آموزش نماز (نقاشی، خطاطی، انشاء نویسی)
- اجرای سیستم تشویقی - انگیزشی بانک امتیاز

زمان اجرا:

پایه پنجم ابتدایی (به مدت ۹ ماه سال تحصیلی)

محتوا:

۱- طراحی و نقاشی صحنه‌هایی در مورد اذان، نماز جماعت، مسجد، محراب و ...
۲- خطاطی جملاتی در زمینه احادیث و روایات نماز.
۳- انشاءنویسی در خصوص اهمیت

نماز، اثرات نماز، داستانهایی در مورد نماز و ...

۴- نوشتن یک متن برای هر یک از موضوعات بند یک.

۵- جمع‌آوری داستانهایی در مورد نماز.

۶- جمع‌آوری قسمتهایی از زندگانی الگوهای مذهبی در خصوص نماز.

۲- سطح دوم

هدف:

ایجاد، تقویت و تثبیت روحیه اقامه نماز در نوجوانان.

شیوه:

- آموزش علمی نماز

- نظارت بر اقامه نماز نوجوانان در

منزل، مدرسه، مسجد، نماز جمعه

- اجرای سیستم انگیزشی - تشویقی

اقامه نماز

زمان اجرا:

اول راهنمایی (به مدت ۱۰ ماه - ابتدای

سال تحصیلی تا پایان تیرماه)

دوم راهنمایی (به مدت ۱۰ ماه - ابتدای

سال تحصیلی تا پایان تیرماه)

محتوا:

۱- آموزش کلاسی احکام نماز در

مدرسه.

۲- آموزش کلاسی احکام نماز در

تعطیلات تابستانی.

۳- نظارت بر اقامه نماز دانش آموز در

منزل، مسجد، نماز جمعه و مدرسه.

۴- اجرای مسابقات مختلف در زمینه

نماز (کتابخوانی، شعر، نقاشی و ...)

مراحل اجرایی سطح دوم:

زمان اجرا برای اولین بار: اول راهنمایی

زمان اجرا برای دومین بار: دوم

راهنمایی

چهار مرحله اجرایی سطح دوم برای

دو سال پیاپی در سال اول و دوم راهنمایی

اجرا می‌گردد.

۱- مرحله اول - آموزش نماز (۱)

آموزش نظری نماز قبل از شروع طرح

انگیزشی - تشویقی اقامه نماز در مدرسه به

مدت ۲ ماه (حداقل ۶ جلسه) منحصرأ برای

پایه اول راهنمایی

۲- مرحله دوم - اجرای طرح انگیزشی -

تشویقی اقامه نماز

نظارت بر اقامه نماز دانش آموزان (در

اولین سال) برای اول راهنمایی (و در دومین

سال برای دوم راهنمایی) در مدرسه، منزل،

مسجد و نماز جمعه به مدت ۶ ماه و تشویق

دانش آموزان موفق در اقامه نماز.

۳- مرحله سوم

(الف) آموزش نماز (۲) - توام با اجرای

طرح اقامه نماز.

(ب) اجرای مسابقات مختلف در زمینه

نماز (کتابخوانی، شعر، انشانویسی و ...)

۴- مرحله چهارم - آموزش نماز (۳)

بعد از سال تحصیلی به مدت یک ماه

که نماز نمی‌خوانند. (بخصوص آنهایی که

در مرحله دوم سطح دوم موفق نبوده‌اند)

۳- نظارت بر اقامه نماز دانش آموزان

شرکت کننده در طرح اقامه نماز (سال قبل)

از طریق والدین.

۴- آموزش کلاسی احکام نماز در

مدرسه.

مراحل اجرایی سطح سوم:

۱- مرحله اول

(الف) شناسایی دانش آموزانی که نماز

نمی‌خوانند. از طریق مصاحبه با والدین.

(ب) مشاوره و راهنمایی در خصوص

نماز با آنهایی که نماز نمی‌خوانند.

مراحل سطح دوم طرح آموزش نماز

۴	۳ و ۲	۱	مراحل سطح دوم ماههای سال تحصیلی
تیر	اردیبهشت	مهر، آبان آذر، دی، بهمن، اسفند، فروردین، اردیبهشت	

۲- مرحله دوم

(الف) بازآموزی نماز برای آنهایی که

نماز نمی‌خوانند.

(ب) نظارت بر اقامه نماز دانش آموزان

شرکت کننده در طرح اقامه نماز از طریق

والدین و ارتباط غیرمستقیم و رفع اشکالات

از طریق اولیاء و مربیان.

۳- مرحله سوم - آموزش نماز (۳)

آموزش تکمیلی برای تمامی

دانش آموزان شرکت کننده در طرح اقامه

نماز به مدت یک ماه.

(د) ارزیابی عملکرد

پس از پایان هر یک از سطوح آموزش

نماز لازم است عملکرد مجریان طرح و

نتایج بدست آمده مورد ارزیابی قرار گیرد.

بررسی نتایج بدست آمده، میزان موفقیت

در دستیابی به اهداف موردنظر را مشخص

می‌نماید. بدیهی است که تنها از طریق

آماری کردن و توصیف نتایج و مصاحبه با

محتوا:

۱- مشاور و راهنمایی در خصوص

نماز با دانش آموزانی که نماز نمی‌خوانند.

(بخصوص آنهایی که در مرحله دوم سطح

دوم موفق نبوده‌اند.)

۲- بازآموزی نماز برای دانش آموزانی

والدین و مشاهده رفتار دانش‌آموزان، می‌توان به آثار و نتایج نهایی طرح پی‌برد. چگونگی بررسی و ارزیابی از نتایج بدست آمده در طرح اقامه نماز:

- ۱- ثبت امتیازات بدست آمده توسط دانش‌آموزان در طول دوره و ارائه آن به صورت کارنامه نماز.
- ۲- نظرسنجی از والدین به منظور مقایسه نتایج بدست آمده (وضعیت موجود) با وضعیت دانش‌آموزان قبل از اجرای طرح.
- ۳- مصاحبه با عده‌ای از والدین در مورد آثار اجرای طرح بر روی رفتار فرزندانشان.
- ۴- مشاهده رفتار دانش‌آموزان در خصوص علاقه‌مندی ایشان به نماز و میزان مشارکت در فعالیتهای مربوط به اقامه نماز.
- ۵- مشاهده میزان حضور دانش‌آموزان در مسجد محل و نماز جمعه.
- ۶- تهیه گزارش از مراحل اجرایی طرح و بررسی نهایی نتایج بدست آمده از طریق نظرسنجی، مصاحبه و مشاهده.

۷- تشکیل پرونده برای ثبت مراحل انجام شده آموزش نماز برای هر یک از دانش‌آموزان.

ب) آموزش اختصاصی به مربیان

لازم است برنامه تدوین شده برای آموزش نماز به صورت منسجم در دوره‌های کوتاه مدت ضمن خدمت به مربیان علاقمند آموزش داده شود. به لحاظ اهمیت و حساسیت طرح اقامه نماز رعایت موارد زیر توسط مربیان دلسوز توصیه می‌گردد:

- ۱- توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان.
- ۲- ایجاد ارتباط صمیمانه با دانش‌آموزان و زمینه‌سازی برای پذیرش ایشان از طرف دانش‌آموزان.
- ۳- توجه به زمینه‌های رشد عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان.
- ۴- توجه به این نکته که تشویق دانش‌آموزان در خصوص نماز هیچ ارتباطی به مسائل انضباطی، تحصیلی و ... ندارد. در واقع دانش‌آموز را نباید به دلیل مسئله تحصیلی و ... از تشویق در مورد نماز محروم نمود. بلکه می‌بایست از موفقیت دانش‌آموز در اقامه نماز در جهت بهبود وضعیت تحصیلی استفاده شود.

ج) فراهم آوردن امکانات موردنیاز

- اجرای سیستم انگیزشی - تشویقی بانک امتیاز و سیستم انگیزشی - تشویقی اقامه نماز مستلزم تهیه امکانات موردنیاز در این زمینه می‌باشد:
- ۱- تأمین نیروی انسانی - وجود حداقل ۲ نفر مربی آگاه و دلسوز.
 - ۲- تأمین فضای پرورشی - وجود نمازخانه در مدرسه مجری طرح اقامه نماز.
 - ۳- توجه خاص مدیران مدارس جهت اجرای صحیح طرح.
 - ۴- برگزاری حداقل یک جلسه کلاس آموزش خانواده در خصوص آشنایی با طرح اقامه نماز و وظایف والدین.

۵- تهیه کاغذ موردنیاز جهت برگزاری مسابقات، آماده‌سازی برگه‌های امتیازی، کارنامه نماز، تقدیرنامه و سایر ملزومات. ۶- تهیه جوایز برای هر یک از مراحل تشویقی طرح اقامه نماز.

پی‌نوشتها

- ۱- اجتماعی شدن یا جامعه‌پذیری جریانی است که افراد جامعه از طریق آن، الگوهای رفتاری، هنجارها، آداب و رسوم موجود در جامعه را فرا گرفته و خود را برای زندگی اجتماعی آماده می‌سازند (روشه، کی - کنش اجتماعی - ترجمه هما زنجانی‌زاده، انتشارات فردوسی مشهد، چاپ دوم، ۱۳۷۰)
- ۲- مجله تربیت، سال یازدهم، شماره نهم، ص ۵۸
- ۳- شعاری نژاد، علی‌اکبر، «روان‌شناس رشد (۲)»، ص ۱۲۲ (چاپ چهارم، ۱۳۷۳، دانشگاه پیام‌نور)
- ۴- شعبانی، حسن، «مهارتهای آموزشی و پرورشی»، ص ۵۷، چاپ دوم، انتشارات سمت، ۱۳۷۲ تقویت مثبت و متناوب Intermittent reinforcement
- ۵- هارکانسیم بدون اینکه بوسیله محرک شناخته شده‌ای تحریک شود، در محیط فعالیت می‌کند، فعالیت موردنظر، توسط تقویت‌کننده‌ای تقویت می‌شود و در اثر تقویت، وسعت و احتمال نوع آن افزایش می‌یابد. در واقع تقویت‌کننده‌ها هستند که موجب تأثیر، تغییر و تثبیت رفتار می‌گردند. (شعبانی، حسن، مهارتهای آموزشی و پرورشی، ص ۵۱)
- ۶- بانک امتیاز، سیستمی انگیزشی تقویتی است که در آن به ازای رفتار صحیح و مثبت امتیازی به دانش‌آموز داده می‌شود و دانش‌آموز پس از جمع‌آوری امتیازات می‌تواند از محلی به نام بانک امتیاز کالای موردعلاقه خود را با استفاده از برگه‌های امتیازی خریداری نماید.